

Summary. *Gratitude is a very important emotion in modern day society. Several world religions teach about the importance of gratitude. The systematic study of gratitude has begun approximately in 2000 year. Psychologists typically define gratitude as a positive emotion. But for a long time their attention was more focused on negative emotions than positive phenomenon. With the appearance of research aimed at studying positive trends in the humane life, gratitude has become a major focus of psychological research. Now scientists analyze the impact of this phenomenon on different aspects of social and personal life and individual differences in the experience of this condition. Gratitude as a special state of mind is the desire to thank benefactor, to compensate his efforts and costs, to show respect or admiration. As a response to human promotion, gratitude is a unique socio-psychological phenomenon. As interpersonal phenomenon, gratitude performs many functions. It contributes both to establish initial contacts and maintain or correct existing ones. An important feature of gratitude is its ability to stimulate prosocial behaviors and serve its motivating source. So that gratitude performs signal, stimulating, motivating and correcting functions inside human interpersonal connection. Particular attention of scientist is paid to the consequences of gratitude. Researches have found that gratitude has had important positive impact for the individual: The experience of gratitude can increase both psychological and physical well-being, creates a sense of social comfort and happiness, and provides a positive setting for social interaction. Gratitude may also affect the individual's causal attributions.*

Key words: *thanks, gratitude, prosocial behavior.*

УДК 159:81-253-057.875

О.С. КОЧУБЕЙ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ.

Резюме. *Статтю написано на основі глибокого вивчення механізмів формування іншомовної компетенції у студентів-філологів. У статті розкрито сутність та зміст поняття «компетентність» та схарактеризовано відповідні психологічні умови щодо готовності майбутніх спеціалістів до виконання професійної діяльності. У статті висвітлюється роль ключових компетенцій, загальних для всіх професій та спеціальностей, універсальних у різних ситуаціях. У статті проаналізовано проблему оволодіння іноземними мовами майбутніми фахівцями різних галузей професійного життя. У статті приділяється увага вдосконаленню методів та засобів навчання, розробці відповідних технологій навчання іноземних мов у різних академічних закладах. Статтю присвячено проблемам мовної особистості в лінгвістиці та використанню цих поглядів в практиці викладання іноземної мови. Риторика методики навчання обговорюється поєднано з формуванням лінгвістичних здібностей особистості. У статті доведено, що іншомовна компетентність студентів може аналізуватися як засіб можливого досягнення успіху у майбутній професійній діяльності і досягненні професійної компетентності. У зв'язку з цим у статті приділяється увага, зокрема, важливим психологічним основам навчання іноземних мов, а, відтак, навчання перекладу потребує вироблення чітких, ефективних механізмів та технологій формування професійної компетентності фахівців з перекладу.*

Ключові слова: *психологічні механізми, компетенція, компетентність, індивідуальність, особистість, професійне становлення, здібність.*

Постановка проблеми. Одним із центральних положень, визначених у Національній доктрині розвитку освіти в Україні в 21 столітті, є створення умов для підготовки вчителів, здатних практично втілювати нові прогресивні методики й технології навчання, інтегруючи всі етапи навчально-виховного процесу з кращими здобутками світової культури. Становлення нових соціально-економічних та політичних відносин в українському суспільстві зумовило необхідність перегляду вимог до організації та реалізації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі. Враховуючи спрямування нашого суспільства на відповідність до європейських стандартів освіти особливо гостро постає питання про оволодіння іноземними мовами майбутніми фахівцями різних галузей професійного життя. Одним із шляхів реалізації цього завдання є вдосконалення методів та засобів навчання, розробка відповідних технологій навчання іноземних мов у різних академічних закладах. У зв'язку з цим приділяється увага, зокрема, важливим психологічним основам навчання іноземних мов, а, відтак, навчання перекладу потребує вироблення чітких, ефективних механізмів та технологій формування професійної компетентності фахівців з перекладу.

Компетентність як психологічна ознака професіоналізму подається у наукових розробках Н.І.Пов'якель [13: 25]. У наукових дослідженнях С.Д.Максименка, Л.В.Долинської та ін. компетентність виступає адекватною орієнтацією людини в собі й психологічному потенціалі з метою реального і ефективного використання отриманих знань для розв'язання важливих для особистості проблем [7;4]. Компетентність у багатьох наукових працях представлена як сукупність трьох аспектів: смислового, який містить адекватність осмислення ситуації; проблемно-практичного, що забезпечує адекватність розпізнавання ситуації, адекватну постановку й ефективне виконання цілей, завдань; комунікативного, який фокусує увагу на адекватному мовленні у ситуаціях певного контексту та із врахуванням відповідних культурних зразків мовленнєвої взаємодії. Визначення компетентності як особливого типу організації предметно-специфічних знань, який дозволяє приймати ефективні рішення у відповідній галузі діяльності, дотримується М.О.Холодная [16: 369]. В зарубіжних джерелах зустрічається тлумачення компетентності як компетентностей взаємодії. Так, М. Athay та J. Darley [1] під компетентностями взаємодії розуміють здатності створення нових зразків виконання ролі шляхом реконструювання знайомих,

набутих на практиці прикладів, що дає змогу діяти в змінених ситуаціях взаємодії. Аналіз сучасної психологічної літератури дає підстави виділити наступні підходи щодо визначення поняття компетентності: соціально-психологічний підхід (Ю.М.Ємельянов, Ю.М.Жуков, Л.О.Петровська, П.В.Растянников та ін.), який розглядає поняття компетентності у контексті соціальної взаємодії, визначає комунікативну складову цього терміну [5;6;12;14]; психолінгвістичний підхід (О.О.Леонт'єв) визначає компетентність через уміння, що дають змогу швидко й правильно орієнтуватися в умовах мовленнєвого спілкування, правильно будувати своє мовлення, обирати зміст акту спілкування й адекватні засоби його передачі та забезпечення зворотного зв'язку [9]; акмеологічний підхід (К.О.Абульханова-Славська) розглядає компетентність у контексті професійного самовдосконалення як інтегративний результат акмеологічної культури фахівця і визначає у складі поняття такий показник, як акмеологічні інваріанти, що обумовлюють потребу особистості до активного саморозвитку [2]; суб'єктний підхід (Е.І.Огар'єва) наголошує, що сутність компетентності відображає функціональний аспект професійної діяльності, ступінь взаємозв'язку об'єктивної професійної діяльності й суб'єктивних можливостей особистості, які дають змогу ефективно виконувати певну діяльність [11]. Щодо вищої школи вважається, що компетентність – це норма освітньої підготовки студента; при цьому визначається роль ключових компетенцій, загальних для всіх професій та спеціальностей, універсальних у різних ситуаціях. Компетентність, стосовно компетенцій, виступає як інтегроване поняття, що характеризує людину, як суб'єкт, який реалізує в практичній діяльності компетенції, якими він володіє.

Мета. Метою нашої статті є показати, що формування компетентності, тобто здатності застосовувати знання та вміння в реальній життєвій ситуації, є однією з найбільш актуальних проблем сучасної освіти.

Виклад основного матеріалу. З метою розкриття особливостей формування іншомовної компетентності майбутніх філологів розглянемо психолого-педагогічні особливості студентів. Проаналізована література в галузі вікової психології і фізіології, практичний досвід переконують, що в навчанні необхідно враховувати низку чинників: вік людини, особливості психічного типу особистості, інтелектуальний потенціал тощо. Фахівці відзначають, що студентський вік (вік ранньої дорослості) – це період визначального етапу життя. Саме в цей час відбувається інтенсивне становлення й стабілізація характеру, фізичного і розумового розвитку, змінюється система ціннісних орієнтацій, удосконалюються культура мислення, оперативна пам'ять, увага, підвищуються рівні самостійності, незалежності, наукового і професійного розвитку. Це – пошук себе у світі професій, вироблення власного світогляду, визначення своєї самобутності й унікальності, і, разом з тим, – це період вікової кризи, максималізму, егоїзму або невпевненості у своїх можливостях тощо. Врахування психолого-педагогічних особливостей студентського віку, акцентування в навчально-виховному процесі на пріоритетності особистості студента, його здібностях, створення максимально сприятливих умов для розвитку допоможе більш ефективно реалізувати мету формування іншомовної компетентності майбутніх філологів. Для того, щоб реалізувати ідею формування професійної іншомовної компетентності студентів-філологів через сфери їх особистості та індивідуальності, слід окремо наголосити, що саме ми розуміємо під особистістю та індивідуальністю. Індивідуальність – це неповторна своєрідність психіки кожної людини [13: 6]. Вона характеризується відомими сімома сферами, які мають психічні й особистісні компоненти. Серед них називають етичну значущість і безумовну цінність для співтовариства людей, здатність до творчого розв'язання загальнолюдських проблем, бачення перспектив розвитку людини як космопланетарного феномена, сформованість внутрішньої картини здоров'я, креасофічність, самодостатність, гнучність й ін. Таким чином, результатом розвитку людини як індивідуальності є її духовний розвиток. У нашому дослідженні він означає осмислення студентами-філологами свого високого призначення в житті, вияв відповідальності стосовно сучасних і майбутніх поколінь, розуміння складності природи всесвіту, постійне прагнення до етичного вдосконалення тощо.

В цьому випадку поняття особистість та професіонал знаходяться в діалогічних відносинах, які обумовлені взаємовпливом особистості та діяльності. Фактором розвитку як особистісного, так і професійного процесу становлення виступає внутрішній бік особистості, її активність і потреба в самореалізації. Але при цьому співвідношення особистісного і професійного має «нерівнозначну цілісність», так як на початковому етапі цього процесу джерелом професійного становлення є рівень особистісного розвитку. На наступних стадіях професійне становлення починає домінувати над особистісним. В цьому випадку вплив особистості на своє професійне становлення може розцінюватися як позитивний (вибір професії, забезпечення професійної адаптації, стимуляція професійної творчості і розвиток професійної майстерності) і, одночасно, як негативний, перешкоджаючий становленню особистості (відсутність позитивної мотивації діяльності, наявність особистісних якостей, які заважають професійній діяльності). Разом з тим, система вищої освіти, обумовлена різноплановою діяльністю всіх її учасників, має забезпечувати розвиток у майбутніх спеціалістів мотиваційно-ціннісних, інтелектуальних, емоційно-вольових, соціально-психологічних професійно важливих якостей. З цієї точки зору продуктивність професійно-особистісного становлення буде залежати від реалізації в процесі навчання таких умов: об'єктивних (соціально-психологічних); суб'єктивних (мотивація, спрямованість особистості, ціль); суб'єктивно-об'єктивних (сумісність, гуманізація педагогічного процесу). Слід також відмітити, що в юнацькому віці принципово важливим є формування власне особистісної психічно зрілої ідеології взаємодії особистості зі світом і з самим собою, зокрема і в аспекті професійного становлення. До того ж, в інноваційному аспекті особистість повинна розглядатися як цілісний природно-соціальний і культурно-професійний феномен, який вміщує індивідні, особистісні, суб'єктно-діяльнісні характеристики, які мають на увазі унікальність й неповторність людини.

Врахування психолого-педагогічних особливостей студентського віку, акцентування в навчально-виховному процесі на пріоритетності особистості студента, його здібностях, створення максимально сприятливих умов для розвитку допоможе викладачу більш ефективно реалізувати мету формування іншомовної компетенції майбутніх філологів.

Дослідження психологів, педагогів (таких, як В. Борисов, Н. Денисова, А. Капська, Л. Пуховська, В. Рибалка, Ж. Таланова й інших) присвячені цілісному вивченню людини, професійної спрямованості й самовизначенню майбутніх спеціалістів. Також власний досвід викладання у ВНЗ дає можливість здійснити аналіз таких важливих для нашого дослідження понять, як „здібності”, „обдарованість”. Під здібностями, як правило, мають на увазі такі індивідуальні особливості, що не зводяться до наявних навичок, вмінь чи знань, але які можуть пояснити легкість і швидкість придбання цих знань і навичок. М. С. Лейтесом внесено деякі уточнення у визначення здібностей: “Здібності - властивості особистості, від яких залежить можливість здійснення і ступінь успішності діяльності” [8: 3]. У лінгвістичному розумінні мовних здібностей усі люди рівні, у психологічному розумінні здібностей до мови (мов) акцентується увага на “індивідуальних розходженнях”. У нашій роботі аналіз понять “здібності” і “компетенція” здійснюється у межах типологічного підходу, що охоплює різні підструктури індивідуальності: а) поведінкові характеристики; б) комунікативні, когнітивні й особистісні компоненти мовних здібностей; в) природні передумови індивідуальних стратегій засвоєння мови. Ці характеристики розглядалися у різних умовах навчання іноземним мовам. Мовні здібності у широкому сенсі - це сукупність психологічних і фізіологічних факторів, що забезпечують засвоєння, вироблення, відтворення й адекватне сприйняття і розуміння мовних знаків членами мовного колективу. Мовне чуття (інтуїція) або "дар слова", за К. Ушинським [15], є набута за допомогою мовної практики здатність мовця орієнтуватися у мовних явищах, інтуїтивно вибираючи ті нормативні мовні елементи, які найбільшою мірою відповідають завданням і умовам комунікації.

Висновки. Проведений нами аналіз також показує, що вивчаючи цей складний феномен, все більшою мірою виявляється багатогранність даного явища, що великою мірою зумовлюється різними якими особистості. Таким чином, іншомовна компетентність розглядається як цілісне багатоконпонентне системне утворення і, водночас, все частіше його іншомовну компетентність співвідносять з особистісними характеристиками людини. Так, автори монографії «Загальноєвропейські компетенції володіння іноземною мовою: Вивчення, викладання, оцінка» визнають, що в процесі спілкування задіяні усі аспекти людської особистості, а складна взаємодія виділених в іншомовній компетентності підкомпетентностей визначає індивідуальність кожної людини [10]. Даний підхід до розуміння проблеми іншомовної комунікації в теоретичних дослідженнях обумовлює правомірність нашого підходу до питання формування іншомовної компетентності студентів-філологів як до окремої підсистеми в цілісній структурі особистості, що входить до складу більших складних компетентісних утворень.

Список використаних джерел:

1. Athay M., Darley J. Personality, roles and social behavior / Ed. by W. Ickes & E.S. Knowles. – N.Y., etc.: Springer, 1982. – 362 p.
2. Альбуханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности. / К.А. Альбуханова-Славская. – М.: Наука, 1980. – 336 с.
3. Гагин Ю. А. Концептуальный словарь-справочник по педагогической акмеологии : [учебное пособие] / Ю. А. Гагин. – СПб.: СПбГУПМ, Балтийская педагогическая академия, 2000. – 222 с.
4. Долинська Л.В., Черевко В.П. Формування комунікативної компетентності майбутніх менеджерів. / Л.В. Волинська, В.П. Черевко. – К., 2001. – 68 с.
5. Емельянов Ю.Н. Активное социально-психологическое обучение. / Ю.Н. Емельянов. – Л.: ЛГУ, 1985. – 168 с.
6. Жуков Ю.М., Петровская Л.А., Растяников П.В. Диагностика и развитие компетентности в общении. / Ю.М. Жуков, Л.А. Петровская, П.В. Растяников. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 104 с.
7. Заброцький М.М., Максименко С.Д. Комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування. / М.М. Заброцький, С.Д. Максименко. – К.: Житомир: Волинь, 2000. – 32 с.
8. Лейтес Н.С. Об умственной одаренности. / Н.С. Лейтес. – М.: Педагогика, 1960. – 216 с.
9. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. / А.А. Леонтьев. – М.: Смысл, 1997. – 285 с.
10. Общоевропейские компетенции владения иностранным языком: Изучение, преподавание, оценка. – Страсбург, Москва: Департамент современных языков, изд-во МГЛУ, 2003.
11. Огарев Е.И. Компетентность образования: социальный аспект. / Е.И. Огарев. – СПб., 1995. – 101 с.
12. Петровская Л.А. Компетентность в общении: социально-психологический тренинг. / Л.А. Петровская – М.: МГУ, 1989. – 216 с.
13. Пов'якель Н.І. Професіогенез саморегуляції мислення практичного психолога: Монографія. / Н.І. Пов'якель. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2003. – 295 с.
14. Растяников А.В. Рефлексивное развитие компетентности в совместном творчестве. / А.В. Растяников, С.Ю. Степанов, Д.В. Ушаков. – М.: ПЕР СЭ, 2002. – 319 с.
15. Ушинский К.Д. Избранные сочинения. / К.Д. Ушинский. – М.: АПН РСФСР, 1945. – 188 с.
16. Холодная М.А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. / М.А. Холодная. – Томск: Изд-во Томского ун-та – М.: Изд-во Барс, 1997. – 392 с.

Резюме: Стаття написана на основі глибокого изучения механізмів формування іноязычної компетенції студентів - філологів. В статті раскрыта суцність і содержание поняття «компетентність» і охарактеризовані відповідні психологічні умови для готовності майбутніх спеціалістів до виконання професійної діяльності. В статті освещается роль ключових компетенцій, загальних для всіх професій і спеціальностей, універсальних в різних ситуаціях. В статті проанализована проблема оволадіння іноязычними мовами майбутніми спеціалістами різних галузей професійного життя. В статті уделється увага удосконаленню методів і засобів навчання, розробці відповідних технологій навчання іноязычними мовами в різних академічних закладах. Стаття посвячена проблемам мовної особистості в лінгвістиці і використання цих поглядів в практиці викладання іноязычного мови. Риторика методів навчання обговорюється в ракурсі формування лінгвістичних здібностей особистості. В статті доведено, що іноязычна компетентність студентів може анализуватися як засіб можливого досягнення успіху в майбутній професійній діяльності і досягненні професійної компетентності. В зв'язі з цим в статті уделється увага, в частині, важливим психологічним основам навчання іноязычними мовами, а, відповідно, навчання перекладу потребує виробки чітких, ефективних механізмів і технологій формування професійної компетентності спеціалістів по перекладу.

Ключевые слова: психологічні механізми, компетентність, компетентність, індивідуальність, особистість, професійне становлення, здібність.

Summary: The idea of the article is grounded deeply in the studies of forming of qualification of an interpreter. The article deals with the nature and the concept of «competence» and is characterized relevant psychological conditions for future preparedness of the specialists to perform professional activities. The article highlights the role of core competencies that are common to all professions and specialties, versatile in different situations. The article analyzes the problem of learning a foreign language future specialist in various fields of professional life. This article focuses on the improvement of methods and tools for learning, developing the relevant technologies of teaching foreign languages in various academic institutions. The article deals with the problems of linguistic identity in linguistics and uses these views in the practice of teaching a foreign language. The rhetoric of teaching methods discussed combined with the formation of linguistic abilities of the individual. The article proves that foreign language competence of students can be analyzed as a possible means of achieving success in their future careers and achieve professional competence. In this regard, the article focuses, in particular, an important psychological foundations of learning foreign languages, and thus, learning transfer requires that clear, effective mechanisms and technologies forming the professional competence of specialists in translation.

Key words: psychological methods, competence, sub-competence, individuality, personality, professional formation, capability.

УДК 159.923

О.А. КРИВОПИШИНА

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СВІДОМОГО ТА НЕСВІДОМОГО РІВНЯ ПСИХІКИ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Резюме. У статті представлено результати вивчення особливостей взаємодії свідомого та підсвідомого рівнів психіки особистості у процесі творчості; проанализовано сучасні концептуальні моделі та теорії щодо дослідження процесуально-динамічних характеристик творчого процесу (структурно-рівнева модель центральної ланки психологічного механізму творчості Я.О.Пономарьова; системно-стратегічна концепція творчої діяльності В.О.Моляко; новітня теорія «торсіонної свідомості Акімова - Бінгі; теорія «квантової свідомості» Хамерофа - Пенроуза; теорії; «торсіонного нейрокомп'ютеринга» В.Д.Циганкова); розглянуто стадії творчого інсайту, з'ясовано наявність впливу змінених станів свідомості на протікання стадії творчого інсайту; доведено, що творчий акт відбувається на різних рівнях психічної діяльності - вищому (свідомість, де складається потреба в новому знанні) і нижчому (підсвідомість, де складаються засоби задоволення цієї потреби); намічено перспективи розробки проблеми взаємодії свідомого та підсвідомого рівнів психіки творчої особистості з урахуванням сучасних наукових досліджень.

Ключеві слова: творчий інсайт, інтуїція, творчий процес, змінені стани свідомості, стратегії творчої діяльності.

Важким внеском у розробку основних положень сутності творчості є дослідження провідних вчених (Я.О.Пономарьов, А.В.Брушлинський, О.К.Тихомиров, О.М.Матюшкін, Д.Б.Богоявленська, О.М.Леонтьєв, В.О.Моляко, С.Д. Максименко, Л.А.Мойсеєнко, Симоненко С.М., Біла І.М.), які складають наукове підґрунтя вивчення психологічних особливостей розвитку, формування, становлення творчої особистості, специфіки процесу творчості залежно від різних видів діяльності. В той же час, як зауважують сучасні науковці, струнка теорія творчості поки ще не склалась, саме тому інтерес дослідників до складної взаємодії механізмів творчого процесу є актуальним.